

EGYHÁZTÖRTÉNELMI ADATOK.

XLIV. Basilius István levelei.

Basilius Istvánról, a ki a Dávid Ferencz püspökségében kolozsvári egyik unitárius pap volt, kevés adat maradt reánk, pedig abban az időben ő is nevezetes szerepet játszott, nemcsak mint a Dávid Ferencz hitnézeteinek ellenzője, hanem mint író is. E kevés adathoz még egy párt csatolhatunk. Ugyanis a kolozsvári unit. főgymnasium könyvtárában F. VIII. 11. jegy alatt van egy Musculus Dusanus által irt s Baselben 1554-ben kiadott „In Mosis Genesim plenissimi commentarii, in quibus veterum et recentiorum sententiae diligenter expenduntur“ czimű nagy ivrét alaku könyv, melynek első és végső tiszta levelein Basilius Istvánnak saját kezű irásában, néhány álmának följegyzésén kívül, még igen érdekes írásai vannak. Van t. i. saját családjára és hivataloskodása helyeire vonatkozó; továbbá Báthori Kristóf fejedelemhez általa irt két latin levél- és ezen fejedelem nejéhez irt egy magyar levél másolata, mind 1580-ból. Hogy pedig mind ezek az ő, és nem más feljegyzései, az kétségtelen a szövegek tartalmából, minthogy másnak nem volt érdekében ily jegyzéseket tenni, valamint saját nevének aláírásából és a körülmények összevetéséből is. Ezen följegyzések némi világot vetnek azon kor egyházi történetére nézve.

A Báthori Kristófhoz irt egyik levelet, mivel tartalma meglehetősen megegyezik a fejedelemnéhez intézett magyar levelével, fölöslegesnek látom közölni, csak annyit említek meg, hogy ebből az tetszik ki, hogy Nyirő Máté a szentek szobrairól tett nyilatkozata miatt került volt fogságba. A más három feljegyzést az eredeti írásmódban közlöm, még pedig a latin nyelvűeket magyar fordításban is, hogy mindenki által megérthető legyen.

I.

Quoniam sic se res habet ut legitimum matrimonium filiorum et filiarum fiat ex cura parentum, ego quoque Stephanus Basilius in elocandis meis duabus adultioribus filiabus, videlicet Elizabetha et Catharina consultus sum a cognatione mea an consentiam de viro illo seu Priro qui illis approbaretur ut affinitate iungeretur familiae nostrae.

Factum ergo est quod illis meis fratribus, mihique et coniugi meae placuit ex diuina ordinatione neque tamen inuitis aut non interrogatis illis filiabus. Jam igitur ex illis habeo nepotes duos et neptes tres, hoc currenti anno 1580. Generorum autem prior est Gyulensis Joannes nomine, ex celebri familia Ambrosij auri fabri, alter est Zeghediensis Gregorius nomine itidem ex ampla familia, quam conspexi Zegedini, 12. die nou. cum in peregratione essem ac perlustrassem Simandum, Temesvarum, Macouium cum vicinis alijs locis. Nunc restat elocanda tertia filiarum Anna nomine, Rettegini nata anno christi 1566. cui deus prouideat de viro probo, honesto ac pio. Quae autem mihi spes sit de tali viro ante tempus nihil pronuncio cum omnia sint posita in praesentia dei ac eiusdem sancta prouidentia (attestante hoc vel illo Graeco Ethnicoque Poeta Homero, cum ait πάντα γὰρ ἐν γούνασι τοῦ θεοῦ κεῖται —) sed ubi ea spes eventum felicem sortita fuerit, tunc clarius eam exponam. Interim reponam huc somnium meum mirabile de oppido Belényes, in quo duos transegi annos in sancto domiui ministerio, h. e. Pastoratu. Die 28. nou. A. D. 1580.

Mivelhogy a dolog rendje az, hogy a fiak és leányok törvényes házassága a szülők gondozásával történjék, én Basilius István is, két nagyobbik leányomnak t. i. Erzsébetnek és Katalinnak férjhez adásokra nézve az én atyámfiától megkérdeztem, hogy egyetérték-e azon férfit vagyis vőt illetőleg a ki azoktól elfogadtatott, hogy rokonság által családjához köttetnék. Ugy történt tehát, a miként azok az atyánkfiai, én és a feleségem akartuk, isteni rendelet szerént, de semmi esetre sem azon leányaim ellenére s megkérdeztetésök nélkül. Mostan ezen folyó 1580. esztendőben azok után két fiu és három leány unokám van. Vejeim közül az első János nevű Gyulai a híres aranyműves Ambrosij családból, a másik Gergely nevű Szegedi, hasonlóképpen nagy családból való, a melyet Szegeden November 12-én láttam, midőn meglátogattam Simándot, Temesvárt, Makot több szomszédos helységgel. Most hátra van még a harmadik leányom a kit férjhez kell adnom; Anna nevű, született Rettegen Krisztus után 1566-ban, a kinek az Isten adjon egy jámbor, becsületes és kegyes férjet. Hogy minemű reménységgem van egy ily férj iránt, arról idő előtt semmit sem szólok; mivel minden mi dolgaink az Isten mindentudásától és az ő szent elrendelésétől függenek. (Bizonyitván ezt ama görög és pogány költő Homerus is midőn így szól „minden az Isten akarattól függ“), de mikor a reménység valósuland, akkor világosabban elé fogom adni.

Addig is leirom ide azt az emlékezetes álmomat, melyet Belényes városáról álmodtam, a hol két esztendeig voltam, Istennek szent szolgálatában, azaz papságban. Nov. 28.

(Itt elbeszéli, hogy álmában miként vitatkozott a belényesi templomban a háromság felől).

II.

Exemplum epistolae meae ad Principem missae post reditum in patriam.

Gratia, pax et misericordia cum sanitate corporis a deo patre et domino nostro Jesu Christo. Ammen.

Illustrissime Princeps, domine clementissime. Cum ego sim vnus e numero Pastorum Ecclesiae in Transylvania, ac etiam membrum Consistorij Ecclesiastici, necnon conciuus Colosuariensis, ex annuentia mei Superintendentis ac Judicum patriae meae profectionem institueram certis et priuatis de causis in eam Vngariae inferioris partem, quae Turcico imperio subiacet, et a Simandino Temesuarinum, hinc Czanadinum, Macouium et Zegedinum vsque transij. Fui tamen etiam explorator illorum Ecclesiasticorum virorum qui infecti sunt Judaicis opinionibus atque erroribus illis, quibus obnoxius fuit Franciscus Dauidis, contuli cum illis multa et obstiti quantum fieri potuit, sed frustra, adeo inuasit illos morbus ille lethalis. Redij autem ante biduum, et conabar recta venire ad Celsitudinem Vestram, vt eidem exponerem, quae vel audierim in itinere vel egerim cum illis praedictis viris. Habeo enim in scriptis, sed duae res obstaculo mihi fuerunt, quominus meum propositum ad finem perducerem. Vna, carentia sumptuum, altera sermones hominum de aduersa valetudine Celsitudinis Vestrae. Nunc igitur meum reditum in Patriam significare volui Illustri Celsitudini Vestrae, sed hoc vnum oro, vt, si mihi isthuc proficiscendum erit, rhedam dari imperet. Multum enim insumpsi ad peregrinationem meam modernam.

Deus ille Pater omnis gratiae et consolationis misereatur Celsitudini Vestrae, ac eandem restituat pristinae Sanitati, aut mitiget dolores auertatque omnem moesticiam Illustris suae familiae quin etiam omnes aduersitates quae vndecunque obtingere possint. Et hoc ille pater praestet propter nominis sui gloriam et Patriae nostrae conseruationem, per Jesum Christum filium suum dilectum. Amen.

Colosuarij, vltima nouembris Anno nati Jesu Christi, saluatoris Mundi 1580.

Humilis et fidelis Jesu Christi seruus
ac Celsitudinis Vestrae subditus
Stephanus Basilius Colosuariensis

Hazámba visszaérkezésem alkalmával a Fejedelemez irott levelemnek másolata.

Kegyelem, békeség és könyörületesség testi egésséggel az atya Istentől és a mi Urunk Jézus Krisztustól. Amen.

Nagyságos Fejedelem, legkegyelmesebb Uram! Mivel én az Erdélyi anyaszentegyház papjainak egyike és az egyházi tanácsnak tagja vagyok s egyszersmind kolozsvári polgár, Superintendensemnek és házám bírának beleegyezésével elhatároztam, hogy bizonyos magán ügyeim okából elutazom alsó Magyarországnak abba a részébe, mely török uralom alatt van, és Simándról Temesvárra innen Csanádra, Makóra mentem egészen Szegedig; de egyszersmind utánok tudakozódtam azoknak az egyházi férfiaknak is, a kik el vannak telve azokkal a zsidózó vélekedésekkel és tévedésekkel, a melyekért Dávid Ferencz elítéltetett; sokat beszéltem velek és ellent állottam nekik a mennyire tehettem; de hasztalan, anynyira meglepte őket ez a halálos nyavalya. Két nappal ez előtt érkeztem haza, igyekeztem egyenesen Nagyságodhoz menni, hogy eléadjam mind azt, a mit vagy az utamban hallottam, vagy pedig azokkal a fenn nevezett férfiakkal igazítottam; mert meg van nekem irásban. De két dolog volt akadályomra, hogy feltett szándékomat végre ne hajtsam; egyik a költség hiánya, másik az embereknek a Nagyságod betegségéről való beszéde. Most tehát jelenteni akarom hazaérkezésemet Nagyságodnak; azt az egyet kérem, hogy ha oda kell mennem, méltóztassék megparancsolni, hogy szekér adassék nekem, mert sokat költöttem erre a mostani utazásomra.

Az Isten, a ki minden kegyelemnek és vigasztalásnak atya, könyörüljön Nagyságodon és adja vissza régi egészségét, vagy enyhítse fájdalmait és távoztasson minden szomorúságot Nagyságos családjától és bár honnan jöhető csapást. És ezt adja az atya Isten a maga nevének dicsőségére s a mi hazánknak megtartására az ő szerelmes fia a Jézus Krisztus által. Amen.

Kolozsvárt november utolsó napján, a Jézus Krisztusnak a világ megváltója születésének 1580. esztendejében.

Jezus Krisztusnak alázatos és hűséges szolgálója, s Nagyságodnak alattvalója

Kolozsvári Bazilius István.

III. *)

Az mi mennyei zent atyancnac Nagyságodon walo könyörületeseget a betegségből walo meg zabadulasba kiuanom, es tiszta züböl ő felszegene ezert könyörgöc. Touabba követem Nagysagodat mint kegyelmes azzonyomat hogy ennekem megbocsasson es wakmerősegemneec ne tulaidonicza hogy esmeretlen woltomra kellet irnom Nagyságodnac ez levelet, mert erre engemet nagy zükseges okoc kenzeritettec. Első, az N. betegszen walo zomorusagom, miveihogy tudom N. zeretetit az Istennec tizta igheiehez, és gondviseleset is az ő ecclesiailahoz. Masod, az io ügyekezetem az en rendem es hivatalom zerent a tanacz adasba, mivel menekedhessec meg N. ez ielen walo betegsegeből. Harmad, az nyomorult kereztyen atyamfiahoz walo zeretet es könyörületesség, ki másnak wetkeiert fogua tartatot immar harom holnaptol fogua, ő artatlan leven, mondom az Colosuari Niyrő Matehoz, kinec artatlansagat N. eleibe adom. Hogy azocaert ez meg zabadullyon N. által mentő hamarab lehet, en Nagysagodnac zent irasbol adoc peldat ele es orvossagot az N. betegségeből walo megzabadulasra. Olvastassa meg N. az Moises első könyvenec huzadic rezet, ot meg talallya az oruossagot. Mert Abimelech Geraranac kiralya nem tuduan hogy Sara azzony felesége wolna Abrahamnac hanem ő huganac hiven lenni (a mint Abraham is az ő ferie feltebe meg hatta wala neki hogy ő huganac nevezne magat) hozza vitete azt hogy wetkeznecc welle. De Isten mit czelekedet Abimelech hazaua? Oly csapast vete rea hogy nagy erőtlenseg lenne mind a kiralyon, mind feleségen mind zolgalo leanyin, mely miat nem nemzhetne a kiraly es nem zülhetnecc hazaba walo azzonnepec. De mihelt megintte Isten ötet almaba hogy nem iol czelekedet wolna Saranac elwitete-sebe, mert Abrahamnac felesége wolna, mingyarast meg azon eiel fel kele es zolgait meg fenyite hogy senki ne nyulna ahhoz az azzonyhoz, es Abrahamot is meg fedde mire vitette wolna ötet abba az nagy csapasba. Isten előtt is meg menti magat hogy ő együgyü züböl czelekedet wolna, nem tuduan hogy az az azzony felesége wolt wolna Abrahamnac. Erről penig Isten is tanubizonysagot tön neki hogy tudatlansagabol czelekedette, es azert is nem acarta weztet hanem meg intette hogy meg terien gonoz ügyekezetiából.

Zinte eckeppen waygon Vruc ő Nagysaganac mostani dolga az Colosuari fogolylyal. Követem en mind ő N. s mind te N. t. Elhittem en azt hogy ti N. zereti es feli az Istent, es oltalmaztatoc annac

*) A hosszú magánhangzók mind alól vannak ékezdve az eredetiben, de a nyomda ilyen betűkkel nem rendelkezik.

tizességét, azonkeppen zeretitec az emberec között walo io erkölczöket es azocnac meg tartasara nagy gongya waygon ti Nagysagtoknac. De mibe waygon a böckenec! ket dologba. Elsőb im ebben hogy az Nyirő Mate mas ferfiual ő tarsawal wolt az malomba, es egyik egy fele masic mas fele bezellet, az tanuc egybe zurtac zavartac az ő bezedecket, es a mit az Nyirőnec tarsa octalanul es nem kereztyenül bezellet erre is kentec.

De kitetzik őt tanunac wallasocbol hogy Nyirő Mate azocat nem zolta. Oztan Nyirő Mate esküeseuel is meg mondotta Vranc ő Nagysaga kepebeli ember előt s a ket Püspöknek es töb egyházi zemelyeknek előtte, (iollehet ackor en ielen nem woltam sem az N. predicatora Vitez Peter Vram) hogy ő nem rezes affele bezedecke, de nem adtac helt a tanuc ellen az ő esküesenec. Ennekem is nemczak egyzer esküt illyen igheckel hogy Isten az ő zent zinet ne aggya latni ha ő ugy zollot. Azert az embert weztette az ő tarsa gonoz nyelwessége.

Masic bökkenő imez. Két papas azzonyember wolt kiwaltkeppen wadosa ez Nyirőnec, ezenec esküttec rea. A egyik ezecnec nem tizta zemely, mert egy nehany lopast tött, mellyet rea bizonyithatnac. Az masic az Vranac bezellette a dolgot a mint acarta, es az Vra az ő felesege zauahoz kepest esküt meg, de ő maga nem wolt a bezedecknek halloia, ot sem wolt a malomba. Immar latta te Ngd. mint löt a dolog. Őt tanu megmenti Nyirő Matet, a többi a leanytol megwalua gyanos tanuk. Mit mongyak ezekre? Az Isten előt Vranc ő N. megmentheti magát hogy tizta züből az ő nevenec oltalmaztatasaért és a gonoz nyelueknec tilalmaert együgyüsegből mas embereknec panazolcodasocra es az tanuknac bizonyosag tetelire büntette hozzu fogsaggal ez embert. De az ellenkező tanucnac bezedie, es ez embernek iambor elete es züből walo soc alhatatos esküesi meg menti őtet. Ha penig zinte wetkes wolna ez dologban is, nem elegh wolna-e neki ennyi ideig walo fogsaga, rettegese es marhaiánac es eletenec fogyatkozasa? ki eztendeig csak adossagabol sem menekülhetic ki? Tudom en mibe al ő neki ez fogsag. Meg ez előt ket hólnappal kert wala fel adossagot fl. 25, kit a soc könyörgesre heaba elköltöt. Azolta hizem hogy soccal többet kert mint illyen nagy nyavallyaiaba. Legyen azert irgalmas Vranc ő N illyen szegeny iambor együgyü emberhez ha zinte wetkezet wolna nyelueuel is. Nezze az ő zeghen wen annyat is, ifu feles eget es ket kis gyermekzekiet, miért tezi ő Ng. elhetetlenne es koldussa őket? En tizta züből zanom nyavalyast mint kereztyen taget es ha hon löttem wolna örömet törekettem wolna erette Vranc ő Ng. es az orzagnal, ha heaba lött

wolna törekedesem is. Mert tudom miczoda sententiaual iteli meg az Vr Jesus Christus ez wilágot, es ennek maid weghe lezen, ot kell minnyaiuncnak lennunc. Tanaczom czak ez te Ng. hogy ez embert Ng. zabadicza meg, mert addig mig meg nem zabadul, ez wilágon mennyi oruos wagon is, nem hiszem, hogy Ng. meg gyógyithassa. De ha Ng. megzabaditattya, mikeppen Abraham az könyörgessel tauoztata el az Istennec czapasat Abimeleck hazatol, azon keppen az mi sok aitatoz könyörgesünc által az Ng. betegseget el wezi, meg az nyaualyakat is az Isten el fordittya az ti Ns. czaladgyabol, es hozzu eletet ad.

Lattya penig az menybeli Isten ki minden büneknec wisgaloia hogy prophetai indulatbol es zorgalmatossagbol irtam te Ngnac ez tanacz adast es intest. Isten nekem adgya azt a gonozt es az en czaladomnac a mit en kivannek ti Ngnak. Söt mind untalan walo örömöm wagon Istuan kiraly ő felsegenek is minden elementen és az Istennec züntelen könyörgöc eleteert es gyözedelmeert. Irtam Vrucnak is ő Ngnak egy supplicatit a zegény fogoly mellett ezen wital, talam Isten azt tezi hogy ő Nga züue meg lagyullyon hozzaia, kit aggyon ő Istensége. Amen.

Az mindeneken walcodo Vr Isten, ki a mi Vruc Jesus Christusnac zent attya, es minden ioknac kutfeie, gyógyicza meg Ng. mind Vrucnal ő Ng.ual egyetembe, es walakic többec wolnanac az ti Ngtoc udvaraba. Amen.

Adatot ezen leuel Colosuarat, karacson havanac harmad napian. Christus Jesusnak zuletese utan 1580.

Oldaljegyzés:

Completa est mea
prophetica in morte huius
Principissae. Nam eam mortem
obijsse audiui, 16. febr. 1581.

Christus Jesusba
Ng. alazatos zolgaia
Basilius Istuan
Colosuari.

Oldaljegyzés:

Woluntas et co-
natus pro opere
est apud
Deum.

Közli Benczédi Gergely.